

რესპუბლიკური მონარქიები**

ტერმინი „რესპუბლიკური“ აქ აღნიშნავს ყოველგვარ რეჟიმს, რომელიც ძირითადად დაფუძნებულია სახალხო სუვერენიტეტზე სათანადო არჩევნებით გამოხატულ ხალხის სუვერენიტეტზე, თუნდაც, დიდი ბრიტანეთის მსგავსად, მემკვიდრეობით მონარქიას მოიცავდეს. თანამედროვე დემოკრატიულ სახელმწიფოებში „მონარქია“ არის ერთდროულად შემზღუდველიც და დამამცირებელიც. იგი მიემართება პოლიტიკურ რეჟიმებს, სადაც იურიდიული სუვერენიტეტი ჰეგემონური ძალაუფლების განმახორციელებელ მემკვიდრე მეფეს ეკუთვნის. ეს განმარტება მომდინარეობს კლასიკური განსხვავებიდან, რომელსაც ანტიკური საბერძნეთის ფილოსოფოსები სამ შესაძლო საჯარო ხელისუფლებას ერთმანეთს უპირისპირებდნენ: ერთპიროვნული მმართველობა, მცირერიცხოვანთა მმართველობა ან მოქალაქეების საერთო კრება. აღნიშნული კლასიფიკაცია პოლიტიკური უფრო იყო, ვიდრე მეცნიერული. თითოეულ კატეგორიაში გამოყოფილია ფორმები, რომლებიც საერთო ინტერესებზეა ორიენტირებული და განცალკევებულია კერძო ინტერესებიდან: მონარქია, არისტოკრატია და დემოკრატია, რომლებიც თავის თავში გარდაისახებიან ტირანიად, ოლიგარქიად და დემაგოგიად.

მეტიც, ეს სამმხრივი დაყოფა უფრო შეეხებოდა თითოეულ სექტორში საქმიანობის ხელმძღვანელობას, ვიდრე ზოგადად საზო-

* სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის პროფესორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასისტენტი-პროფესორი.

** თარგმნილია შემდეგი გამოცემიდან: Maurice Duverger, *Les Monarchies Républicaines, Pouvoirs*, N78, 1996.

გადღების პოლიტიკურ რეჟიმს: იმ ეპოქის ქალაქებსა თუ იმპერიებს, დღეს კი – სახელმწიფოებს. ეტიმოლოგიურად „მონარქია“ ნიშნავს „ერთის ბრძანებას“. ქსენოფონტემ ამ ტერმინით აღნიშნა ჯარის სათავეში მყოფი გენერალისიმუსის ძალაუფლება. ეს უშუალოდ ფორმებსა თუ ფორმების შეცვლას შეეხება; თითოეული პოლიტიკური რეჟიმი მოიცავს მონარქიის, ოლიგარქიისა და დემოკრატიის ელემენტებს. არისტოტელე და პლატონი შეთანხმდნენ ამ საკითხზე, თუმცა ისინი ვერ თანხმდებოდნენ თითოეული კატეგორიის მოდალურობასა და მთლიანად მათ პროპორციულ შესაბამისობაზე. შესაძლოა, მხოლოდ შვეიცარიის მმართველობის სისტემა არ მოიცავდეს პიროვნული ძალაუფლების არცერთ ელემენტს, ფედერალური საბჭო მმართველობის ძალაუფლებას კოლეგიურად აღასრულებს.

ამ სწავლების სათაური ობიექტურია. აღნიშნავს, რომ თანამედროვე დემოკრატიები თავისთავად მოიცავენ მონარქიის ნაწილს და რომ ამ ნაწილს XX საუკუნის ბოლოს საპარლამენტო წყობილებისას აქვს ზრდის ტენდენცია, სადაც მისი წყალობით ეფექტიანობის აღდგენა მოხერხდა, რომელიც 1939 წლამდე დაკარგული ჰქონდა. ოც წელზე მეტი ხნის წინ აღნიშნულმა სკანდალი გამოიწვია, ადასტურებდა რა, რომ მსოფლიოს ყველა დიდი დემოკრატიები „რესპუბლიკურ მონარქიებად“ გარდაიქმნებიან, რომელთაგან დიდი ბრიტანეთი, გერმანია და საფრანგეთი ორი საუკუნით ადრე ავითარებდნენ ამერიკის შეერთებული შტატებისაგან განსხვავებულ ახალ მოდელს. ვაშინგტონის მსგავსად, ლონდონში, ბონსა და პარიზში, უზენაეს ძალაუფლებას უზრუნველყოფს მონარქი, რომელიც პრაქტიკულად ხალხის მიერაა არჩეული. ევროპაში იგი ჩაანაცვლა ადრინდელი მონარქიის მემკვიდრეობითმა მეფემ.

ზოგადად, მოქალაქეები მხარს უჭერდნენ ასეთ განვითარებას, ინტუიციურად იღებდნენ იმას, რაც მოგვიანებით კარლ პოპერმა რაციონალურად წარმოადგინა: უწინარესად, დემოკრატია მოიცავს ამომრჩეველთა უფლებას, აირჩიონ მთავრობის რეალური მეთაური და შესაძლოა ბოლოს ჩამოართვან მანდატი. პარლამენტი მეტწილად უარს ამბობს უნივერსალური უფლების მიცემაზე, რა-

საც ისინი ახორციელებდნენ თავიანთი ავტორიტეტის სრულ ამონურვამდე. ამ უარით ისინი მხარდაჭერილნი იყვნენ დემოკრატიის ტრადიციული იდეოლოგიით, რომელიც ძირითადად ეწინააღმდეგებოდა ძალაუფლების პერსონიფიცირებას, თუნდაც მისი მფლობელი ხალხის არჩევისგან გამომდინარეობდეს. ფრაზა „მონარქიული რესპუბლიკა“ წინააღმდეგობრივად იქნა მიჩნეული, რადგან პოლიტიკურ დებატებში რთულად გამოსაყენებელია.

აქ რესპუბლიკური მონარქიების განვითარება მოწმობს 1974 წლის მხოლოდითი სათაურის მრავლობითი მოცემას. ამრიგად, მხოლოდ ახალი სისტემა იყო განსახილველი საკითხი, ამერიკული პრეზიდენციალიზმისა და ლონდონსა და ბონში პარლამენტარიზმის განახლების გარდა: ნახევრად საპრეზიდენტო რეჟიმი. იგი მხოლოდ პარიზში მოქმედებდა. დღეს ის სცდება ორდერ-ნესის ფარგლებს, სადაც მან ეფექტიანი დემოკრატიული რეჟიმი დაამყარა საბჭოთა კავშირის ყოფილ სატელიტებზე. მეტიც, რესპუბლიკური მონარქია იწყებს თვითგანვითარებას ახალი ფორმით, სადაც საყოველთაო კენჭისყრით არჩევნები არა სახელმწიფოს მეთაურს, არამედ მთავრობას შეეხება. 1994 წელს ისრაელის სახელმწიფომ ამ მიმართულებით გაატარა საკონსტიტუციო რეფორმა, რომელიც 1996 წლის მაისში პირველად განახორციელა. ამავდროულად, იმავე გზას დაადგა იტალია.

ნახევრად საპრეზიდენტო და ნახევრად საპარლამენტო რეჟიმები სხვა არაფერია, თუ არა პარლამენტარიზმის ნაირსახეობა, რამდენადაც ერთი და მეორეც ძირითადად ეფუძნება პარლამენტის წინაშე მთავრობის პასუხისმგებლობას და დათხოვნას, რითაც ორივეს ერთად აბრუნებს ამომრჩევლებთან. ისინი შეიმუშავეს, რათა პოლიტიკური სისტემისთვის შესაძლებელი ყოფილი მთელ დასავლეთ ევროპასა და სხვა უმრავლეს დემოკრატიებში თავის თავშივე დასძლიოს ის არსებული ნაკლოვანებები, რომლებიც მონარქიის ჩანაცვლებით მემკვიდრეობით ერგო ან განამტკიცებინა მათი არარსებობა.

უპირველესად, მათი სისუსტიდან გამომდინარე, ისინი მის სიძლიერეზე მეტყველებენ. თუ ისინი მოახერხებენ დემოკრატია განა-

ვითარონ აღმოსავლეთ ევროპაში, რუსეთსა და დსთ-ში, ისინი შეძლებენ წარმოაჩინონ ევროპული პარლამენტარიზმის უპირატესობა ამერიკულ საპრეზიდენტო სისტემასთან შედარებით, რომელმაც დაადასტურა, რომ არაექსპორტირებადია.

1. საპარლამენტო რესპუბლიკები

1215 წლის „თავისუფლებათა დიდი ქარტიის“ მიღებიდან ექვსი საუკუნის შემდეგ ინგლისის პარლამენტმა მონარქიულ წყობაში დემოკრატია დაამყარა, სადაც მემკვიდრეობითი მეფე სუვერენიტეტის, ანუ ლეგიტიმური პოლიტიკური ავტორიტეტის საფუძვლის განსახიერება იყო. თავდაპირველად მან ხელი შეუშალა ფეოდალ სუზერენს, რომ აბსოლუტური მონარქი გამხდარიყო მაშინ, როდესაც პროგრესულმა კომუნიკაციამ ხელი შეუწყო სენიორების სახელმწიფოდ გაერთიანებას. სუბსიდიების მისაღებად მეფეს უწევდა ვასალების, ბურჟუაზიის, სასულიერო პირების სხდომაზე მონვევა და მათთვის თხოვნით მიმართვა. ისინი მხოლოდ ერთხელ დაეთანხმნენ და სანაცვლოდ მოითხოვეს, რომ მათი წინადადებები სუვერენის ხელმოწერით კანონები გამხდარიყო, შესაძლოა მისი სახელით მოქმედი მინისტრები თავიდან მოეცილებინათ. ანალოგიური ევოლუცია მოჰყვა სხვა შეკრებებს, სახელდობრ, ჩრდილოეთ ევროპაში; თუმცა მათ ასეთი გავლენა არ ჰქონიათ. 1614 წელს საფრანგეთში მათმა გაქრობამ ხელი შეუწყო აბსოლუტური მონარქიის დამყარებას.

ლონდონში პარლამენტმა, მართალია, ნელა, მაგრამ დაამყარა შეზღუდული მონარქია. საწყის ეტაპზე მეფემ შეინარჩუნა უპირატოსება: მას შეეძლო უარეყო კრების მიერ მიღებული საკანონმდებლო და საბიუჯეტო ტექსტების და ასე შეენარჩუნებინა ხელისუფლებაში მთავრობები, რომლებსაც ისინი აკრიტიკებდნენ. ამრიგად, იგი რისკავდა, შეეზღუდა ფინანსური სახსრები და გადაწყვეტილების მიღების შესაძლებლობა, მაგრამ ზენოლის მექანიზმი ჰქონდა, რათა კომპრომისისთვის მიეღწია: თემთა პალატაში არჩევნების ჩატარებაზე უარი ან ლორდთა „პარტიის“ შექმნა, რაც

მის პრესტიჟს ძალზე ასუსტებდა. მაშინ არავინ კამათობდა სამეფო ლეგიტიმაციაზე. ქალაქებისა და სოფლების ბურჟუაზიას, დაშნისა და მანტიის თავად-აზნაურობას, საეკლესიო ხელისუფლებას უნდოდა მისი ეროვნულ ჩარჩოებში მოქცევა იმიტომ, რომ ეს ხელყოფდა მათ ადგილობრივ თუ ფუნქციურ უპირატესობებს. პარლამენტების განვითარება სახელმწიფოს ჩამოყალიბებას შეესაბამება, რაც გამოწვეული იყო წარმოების პროგრესით, კომუნიკაციით, გაცვლით, მართვით, მომსახურებით და კულტურით.

დიდ ბრიტანეთში ჯერ კიდევ XVI საუკუნეში თემთა პალატამ გადაწყვიტა, რომ ლორდები გაასამართლებდნენ მფლანგველობაში ბრალდებულ მინისტრებს. XVII საუკუნეში ჩარლზ I იძულებული გახდა, შელეოდა სტრაფორდს, რომელიც გაასამართლეს და სიკვდილით დასაჯეს. 1689 წლიდან მეფეს უკვე აღარ შეეძლო პარლამენტის გარეშე კანონების მიღება, არც გადასახადების შემოღება თუ აკრეფა, თუმცა იგი არ იყო ვალდებული, ხელი მოეწერა ყველა იმ „ბილისთვის“, რომლებსაც პარლამენტმა კენჭი უყარა, ასევე შეერჩია თავისი მინისტრები მისი თანხმობით. 1694 წლიდან იგი დათანხმდა, პირიქით, პარლამენტის მიერ შერჩეული მმართველები დაენიშნა. უპირველეს ყოვლისა, ის წყვეტს, რომ პარლამენტის წევრები არჩეულნი იქნებიან სამი წლის ვადით, მაშინ, როცა ადრე მათ სუვერენი ირჩევდა. 1707 წელს დედოფალი ანა ბოლო მონარქი იყო, რომელმაც უარი განაცხადა „ბილის“ სანქციონირებაზე, რითაც პარლამენტს სრულად დაუთმო საკანონმდებლო ხელისუფლება. ათი წლის შემდეგ ჯორჯ I-მა თავი შეიკავა მინისტრთა საბჭოზე დასწრებისგან და მისმა მემკვიდრემაც მას მიბაძა. შესაბამისად, განვითარდა პრემიერ-მინისტრის ფუნქციები და აღიარებულ იქნა, რომ პალატებს შეეძლოთ ეიძულებინათ იგი, გადამდგარიყო.

საპარლამენტო სისტემის ქვაკუთხედი ამიერიდან გახდა კრების წინაშე მთავრობის ანგარიშვალდებულება. ამრიგად, მეფე შეეცადა ეს აენაზღაურებინა მის წინაშე მთავრობის პასუხისმგებლობით. ეს ძალაუფლების თანაბარ განაწილებამდე მიგვიყვანდა, რომელიც თანამშრომლობის ფაქიზ მექანიზმზეა დაფუძნებული.

ფრანგები მსგავს სისტემას ორლენურს უწოდებენ, რადგან მას იყენებდა ლუი-ფილიპე ორლენელი. მონარქს უკვე აღარაფერი ავალდებულებდა, შეენარჩუნებინა მინისტრები, რომელთაც ნდობა არა თავად, არამედ პარლამენტმა გამოუცხადა. ამდენად, მას შეეძლო გადაეყენებინა ის მმართველები, რომელთა შენარჩუნებაც პალატებს სურდათ, თუმცა მათი დაშლის გარეშე არ შეეძლო დათხოვნა. XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში ჯორჯ III კვლავ შეეცადა ცენზურული მთავრობის შექმნას. მეთექვსმეტე ჯერზე მეორე პიტმა თემთა პალატა დაუბრუნა მოქალაქეებს და მცირე დროით არჩევნებში გამარჯვება მოიპოვა.

ძალების ასეთი ბალანსი ვერ შენარჩუნდებოდა მაშინ, როცა საზოგადოებრივი ევოლუცია მისი განადგურებისკენ მიილტვოდა. იდეოლოგიის განვითარებით, რომლის პირველი იდეები თომა აქვინელმა ჩამოაყალიბა, კალვინისა და ლუთერის რეფორმაციაში უფრო განმტკიცდა, განმანათლებლობის სეკულარიზმის იდეით და XVIII საუკუნის ფილოსოფიით 1789 წლის საფრანგეთის რევოლუციით დამყარდა თანასწორობაზე დაფუძნებული დემოკრატიული ლეგიტიმაცია, რომელიც ადამიანთა თანასწორობასა და მოქალაქეთა ხმის მიცემას ეფუძნებოდა. ნმ. ელენეს კუნძულზე ნაპოლეონის გადასახლების შემდეგ მონარქიულმა პარლამენტმა გარდაქმნა ბონაპარტისტული იდეა ორი სუვერენიტეტის თანაარსებობის შესახებ: ღმერთის ნებით განსაზღვრული სამეფო ოჯახის სუვერენიტეტი და საარჩევნო ხმის მიცემის საყოველთაო უფლება. იმის მაგივრად, რომ „ღვთის წყალობითა და ხალხის ნებით“ იმპერატორის პიროვნებაში გაერთიანებულიყვნენ, მათ დაუშვეს მემკვიდრეობითი მეფისა და არჩეული პარლამენტის თანაარსებობა.

თანდათანობით, საყოველთაო არჩევნების უფლებაზე დაფუძნებული ლეგიტიმაცია ჩანაცვლდა სამეფო წარმომავლობის ლეგიტიმაციით, რითაც მონარქიული პარლამენტი ორ განსხვავებულ სახედ გაიყო. დიდ ბრიტანეთში, ესპანეთში, სკანდინავიაში მონარქია სიმბოლური ფორმით დარჩა, თითქოს ერთგვარი ცოცხალი დროშა, მორალური არბიტრი და ზოგჯერ, გამონაკლის შემთხვევებში

სამართლებრივი დაცვის საშუალება იყო. ინგლისის დედოფალი, დანიისა და ნორვეგიის მეფეები ომში იყვნენ. ესპანეთის მეფე იცავდა დემოკრატიას სამხედროების წინაშე, აიგნორებდა რა, რომ ლათინოამერიკული პოლკოვნიკების ეპოქამ დიდ ევროპულ სახელმწიფოებში უკვე ჩაიარა. საფრანგეთში, იტალიაში, გერმანიაში, ავსტრიაში, სადაც მემკვიდრეობითმა მონარქიამ ვერ გაუძლო გადამწყვეტ მომენტს, ისინი ჩაანაცვლეს რესპუბლიკელი სახელმწიფო მეთაურებით, რომლებიც თავად ფლობდნენ მეტ-ნაკლებად სიმბოლურ ძალაუფლებას.

2. საპარლამენტო ანარქია

XIX საუკუნის დასასრულს მივიღეთ ისეთი საპარლამენტო რეჟიმი, სადაც აღმასრულებელი ძალაუფლება სრულად ხორციელდება მთავრობის მიერ, რომელსაც ირჩევს პარლამენტები, რომლებიც უფლებამოსილი არიან მას ნდობა გამოუცხადონ და გადააყენონ კიდეც. თეორიულად, ზეგავლენის ეს ორი ბერკეტი დაბალანსებულია: დათხოვნის მუქარა მთავრობის მეთაურს აძლევს კომპრომისის შესაძლებლობას, ხოლო განსჯის მუქარა თუ უნდობლობა არ აძლევს თავისი უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენების შესაძლებლობას. სამწუხაროდ, ეს სამართლებრივი სქემა პოლიტიკურ ძალთა ბუნებრივ მდგომარეობას არ შეესაბამება. პარლამენტარები, რომლებიც ნდობას ან უნდობლობას აცხადებენ, პარლამენტთა ტრადიციის შესაბამისად მოქმედებენ, რათა ავტოკრატიული აღმასრულებელი ხელისუფლების წინაშე დემოკრატიული რეჟიმი ააშენონ. ის გაქრა, მათ არ იციან როგორ შეცვალონ ეფექტიანი დემოკრატიული აღმასრულებლით.

შეზღუდულ მონარქიებში ნდობისა და უნდობლობის გადანაცვლებები – ან მათი გამოყენების მუქარა – მიზნად ისახავს მეფის საქმეებზე პრემიერ-მინისტრის თვითნებობის შეზღუდვას. საპარლამენტო მონარქიებში ისინი აძლიერებენ ამ პრემიერ-მინისტრის შესაძლებლობებს, მართოს მეფის ნაცვლად. როცა მეფე აღარ არის

ან როცა სიმბოლურადაა, კენჭისყრას ან ნდობა-უნდობლობის გამოცხადების მუქარას აზრი ეცვლება: ისინი პარლამენტის სურვილებისადმი პრემიერ-მინისტრის ერთგულების გარანტიას ემსახურებიან. არჩეული თანამდებობის პირები, რომლებიც ამ ბერკეტით ბოროტად სარგებლობდნენ, არ აგდებენ შოკში თავიანთ კოლეგებს, თუნდაც ისინი ამ ფორმით დათხოვნილი ლიდერის მომხრეები იყვნენ, რამეთუ ისინი ოცნებობენ იმავე უმრავლესობის სხვა წევრით შეცვლაზე. პირიქით, თუ პრემიერ-მინისტრი პარლამენტებს დათხოვნით ემუქრება და მით უფრო, თუ ეს ბოლომდე მიჰყავს, ამით იწვევს იმ პარლამენტარების უკმაყოფილებას, რომლებიც უარს ამბობენ მის ხელახალ მხარდაჭერაზე. საბოლოოდ რომ გავიაზროთ, – თითოეული მათგანი მინისტრობაზე ოცნებობს. ამიტომ ისინი მიდრეკილნი არიან, შეემზადონ მთავრობის დაცემისთვის მისი უფლებამოსილების დაწყების დღიდან, რათა მოსპონ ის მიმზიდველი ადგილები, რომლებსაც ყველა სათავისოდ პოულობს.

საფრანგეთის მესამე და მეოთხე რესპუბლიკებსა და იტალიის პირველ რესპუბლიკაში განვითარდა ცალსახად ჰეგემონიაზე დაფუძნებული ანარქიული საპარლამენტო სისტემა, რომელიც ნილბავდა არჩეული თანამდებობის პირების, მმართველებისა და მოქალაქეების რეალურ უსუსურობას. არჩეულმა თანამდებობის პირებმა ვერ მოახერხეს სტაბილური და ერთგვაროვანი უმრავლესობის შექმნა. მთავრობამ ვერც სტაბილურობა მიიღო, ვერც მრავალრიცხოვან და არადისციპლინირებულ პარტიებად გაფანტული დეპუტატების გადანყვეტილებები, რომელთაც მთავრობის ჩამოგდება და მათი პარალიზება შეეძლოთ, მაგრამ არ მისცეს უფლება გაეხანგრძლივებინათ უფლებამოსილება და ემოქმედათ. გარკვეულწილად, მოქალაქეებს შეეძლოთ მანდატის განაწილება პარტიებსა და კლანებში, თუმცა პრემიერ-მინისტრისა და უმრავლესობის არჩევის უფლება არ გააჩნდათ, ასევე აუცილებლობისას – არც მათი გადაყენებისა. ამრიგად, ილუზორული შეიქნა ნამდვილ დემოკრატიაში ამომრჩეველთა ფუნდამენტური უფლება: დანიშნონ

ისინი, ვინც კანონებს მიიღებს და მართავს და დასჯის მათ მანდატის დასრულებისთანავე.

პეტენიზმის არანაირმა ისტორიამ არ უნდა უგულებელყოს ის ფაქტი, რომ 1932 წლის 1 იანვრიდან 1940 წლის ივნისამდე პარიზმა გამოიცვალა ცხრამეტი მთავრობა, რომელთა არსებობის საშუალო ხანგრძლივობა ექვს თვეს გაგრძელდა. თავდაპირველად, „ეროვნულმა რევოლუციამ“ არა მხოლოდ კონსერვატიული მემარჯვენეები და მორასისტები მიიზიდა, არამედ სხვა რესპუბლიკაზე მეოცნებე რესპუბლიკელები, ღირსეული პუანკარე, კლემანსო, ბრიანი, ლეონ ბლუმი. 1947 წლის იანვრიდან 1958 წლის ივნისამდე მეოთხე რესპუბლიკაში არასტაბილურობა ოცდაერთ სამინისტროსაც შეეხო. თვით იტალიამაც ვერ შეძლო პირველი რესპუბლიკისას, რომელმაც ერთ წელზე ნაკლები იარსება, ამ საპარლამენტო ანარქიის რეკორდის მოხსნა. არასტაბილურობა სხვა არაფერია, თუ არა უძღურების ერთ-ერთი ფაქტორი. ბელგიამ სტაბილურობის რეკორდს 1979 აპრილიდან 1992 წლის მაისამდე მიაღწია, როდესაც ვილფრიდ მარტენსი მთავრობას ცამეტი წლის მანძილზე ედგა სათავეში, 1981 წელს თვრამეტოვანი შესვენების გამოკლებით, როდესაც მინისტრიალი კრიზისში იყო. თუმცა შიდა დაპირისპირების გამო, როცა ახალი პრემიერ-მინისტრის არჩევის გამო რამდენიმე დღე დაიკარგა, მთავრობა გაცილებით უარეს დღეში აღმოჩნდა, ვიდრე საფრანგეთში.

მონარქიის თანდათანობითი დაშლით პარლამენტების ძალაუფლების განვითარებამ ოპოზიციური ძალა სიმბოლურ ფუნქციამდე დაიყვანა, რომელიც მის ბუნებრივ სტრუქტურს შეესაბამებოდა, თუმცა მმართველობის ექვივალენტურ შესაძლებლობას როდი აძლევდა. მნიშვნელოვნად ეფექტიანი ინსტიტუტია კომპრომოსული საკანონმდებლო ტექსტების შემუშავება, არჩევით კრებებს არ ძალუძთ გადაწყვეტი და სპონტანური გადაწყვეტილებების მიღება, რომელთა უპირატესობა მხოლოდ მომავალში იქნება გააზრებული, ხოლო ნაკლოვანებებს ამომრჩეველები დაუყოვნებლივ იგრძნობენ. ნდობისა და შესაძლო დათხოვნის საკითხი მხოლოდ იმ შემთხვევაში დაიშვება, თუ პრემიერ-მინისტრს, რომელიც მათ ასაქმებს, გარკვე-

ული დამოუკიდებლობა ექნება დეპუტატებთან მიმართებით, რომლებიც ამას გაიგებენ. იგი მხოლოდ იმ შემთხვევაში იარსებებს, თუ დაეფუძნება ერთგვაროვან და ერთიან უმრავლესობას, რომელიც ლიდერად აღიარებს და იძულებული იქნება, გამოაკლისი შემთხვევების გარდა, მხარი დაუჭიროს. ეს გულისხმობს იმას, რომ პარტიების რაოდენობა ორამდე შემცირდა ან ისინი ბიპოლარულ კოალიციად ჩამოყალიბდნენ და რომ არჩეული თანამდებობის პირები კენჭისყრისას საარჩევნო დისციპლინის მკაცრი დაცვით აირჩევიან, რასაც პრემიერ-მინისტრი აუცილებლად მიიჩნევს.

ცხადია, კონტინენტზე გავრცელებულ პროპორციულ წარმომადგენლობას მიეყავდით მრავალპარტიულ სისტემასთან, რომელიც ხელს უშლიდა სტაბილური და ერთგვაროვანი უმრავლესობის ჩამოყალიბებას. კენჭისყრის ამ დამახინჯებული სისტემის მიუხედავად, რამდენიმე ქვეყანამ შეძლო საპარლამენტო რეჟიმის შექმნა და ანარქიისთვის თავის დაღწევა. სკანდინავიაში პროფკავშირებისა და სოციალ-დემოკრატების ამომრჩეველთა ჰეგემონიამ შესაძლებლობა მისცა სტოკჰოლმში ნახევარი საუკუნის განმავლობაში ჩამოეყალიბებინათ ძლიერი მთავრობა და ოსლოში – თხუთმეტი წლით, მაშინ, როცა კოპენჰაგენში, ამ პერიოდებს მიღმა, წამყვანი პარტიის ირგვლივ ჰომოგენური უმცირესობა შემოიფარგლებოდა არასტაბილურობითა და უძლურებით. ავსტრიაში მემარცხენე სოციალ-დემოკრატებისა და მემარჯვენე ქრისტიან-სოციალისტების ტრადიციულმა გაძლიერებამ ადგილი დაუთმო პარტიების მმართველობას, რომელთაც ერთპიროვნული უმრავლესობა ჰქონდათ და ერთობლივ მსხვილ კოალიციას, თუ არც ერთი მათგანი იყო უმრავლესობით.

ესპანეთსა და საბერძნეთში პროპორციული სისტემის უმნიშვნელო კორექტირებამ გააძლიერა მოქალაქეების მხარდაჭერა მთავარი პარტიებისადმი ისე, რომ ერთ-ერთ მათგანს თავისთავად ჰქონოდა უმრავლესობა ან უპირატესობა სხვა პარტიებთან შედარებით. გერმანიაში კენჭისყრის პირვანდელმა სისტემამ ორი მთავარი პარტიის პოლიტიკური ცხოვრების პოლარიზება გამოიწვია ისე, რომ სხვა მცირე პარტიებს შესაძლებლობა მისცა, პარლამენტში წარმომადგენლობა მიეღო.

დგენლობა იყოლიონ. ადგილების ნახევარი ივსება მაჟორიტარული კენჭისყრის ბრიტანული სისტემით, რომელიც მიდრეკილია სრულყოფილი ორპარტიული სისტემისკენ. კამპანიაში ეს დუალისტური მიდგომა დომინირებს. ადგილების მეორე ნახევარი განცალკევებული ბიულეტენებით პროპორციული კენჭისყრისას მოქალაქეები ძირითადად მათ მიერ არჩეული ორი მსხვილი პარტიიდან ერთის ერთგულნი რჩებიან. ამით მათ თითქოს მცირედი შესწორება შეაქვთ მცირე ფორმირებებში განსაკუთრებული რისკის გარეშე.

დიდ ბრიტანეთში პარტიების დუალიზმი, რომელიც წარმოიქმნა და შენარჩუნდა მაჟორიტარული კენჭისყრით, საპარლამენტო სისტემა ანარქიიდან გამოიყვანა განახლების გზით. ამრიგად, მან შექმნა ქვემოთ აღწერილი რესპუბლიკური მონარქიის ერთი მოდელი. თუმცა ეს სირთულეების გარეშე არ მომხდარა: საუკუნის დასაწყისში ლიბერალების დაცემამ და სოციალისტების აღზევებამ სერიოზული რღვევები გამოიწვია. პირველი განხეთქილება 1918 წელს ლოიდ ჯორჯის განდგომა იყო, ხოლო მეორე – 1931 წელს მაკდონალდის. 1922 წლიდან 1935 წლამდე, ცამეტი წლის განმავლობაში, ბრიტანეთმა ექვსი საყოველთაო და ცხრა სამთავრობო არჩევნები ჩაატარა, მათ შორის, ოთხი კოალიციური და ორი უმცირესობის. იმ პერიოდში არც ერთ ქვეყანას არ ჰქონდა ზემოხსენებული ცვლილებები პარლამენტარიზმში შეტანილი, რაც 1939 წლის შემდეგ მოხდა. ამრიგად, ორ ომს შორის, ევროპის ყველა დიდ დემოკრატიულ სახელმწიფოებში შორის საპარლამენტო სისტემა სუსტი ჩანდა, რომელთაც მუსოლინისა და ჰიტლერის დიქტატურას, რომელთა ტირანული სახე ჯერ გამოვლენილი არ იყო, პრესტიჟულობის ეფექტი შესძინეს.

3. ნახევრად საპრეზიდენტო რეჟიმი

მაშინ, როდესაც ევროპაში საპარლამენტო მონარქიები შერეული რეჟიმის განხრით განვითარდნენ, ცდილობდნენ დაებალანსებინათ დაბადებაზე დაფუძნებული სუვერენიტეტი და სახალხო არჩევნებზე დაფუძნებული სუვერენიტეტი, რესპუბლიკური მონარქია

დაფუძნდა შეერთებული შტატების კონსტიტუციით. რწმენისაგან სრულად თავისუფალმა, მემკვიდრეობითი ლეგიტიმურობის ავტორებმა, ლოკისა და მონტესკიეს მიერ განსაზღვრული, მოქალაქეთა კენჭისყრით ორი პოლიტიკური ხელისუფლება შექმნეს: საკანონმდებლო და აღმასრულებელი. მათ ყოველგვარი ყოყმანის გარეშე მეორე მიანდეს ერთ პირს, უარი თქვეს კოლეგიურ მთავრობაზე, რომელიც მისი წევრების სოლიდარობით იყო შებოჭილი. ჰორიზონტალურად გადანაწილებული ფუნქციებისა და გაცილებით დანინაურებული ფედერალიზმის კომბინირებით, შვეიცარიისგან განსხვავებით, მათ თავიდანვე განსაზღვრეს პრეზიდენტი, რომელიც შტატების ლეგისლატურის მიერ არჩეულმა ამრჩევებმა აირჩიეს. შემდეგ ერთი მეორის მიყოლებით გადასცეს თავიანთ მოქალაქეებს ამრჩევთა დანიშვნის უფლება, ევოლუცია დასრულდა კაროლინით 1960 წელს. ამავე დროს, ეს უკანასკნელნი ვალდებულებას იღებდნენ, მიეცათ ხმა თეთრი სახლის კანდიდატებისთვის, რომელთაც საკუთარი კამპანიისას მხარს დაუჭერდნენ.

ამრიგად, შეერთებული შტატების მოქალაქეებს თავიდანვე ჰქონდათ ხმის მიცემის ორმაგი უფლება: ევროპის პარლამენტის დეპუტატების მსგავსად, ერთი სენატორებისა და კონგრესის წარმომადგენლებისათვის, მეორე პრეზიდენტის გაცილებით საინტერესო ეროვნული კენჭისყრისთვის. მრავალი ფრანგი დემოკრატი ამგვარ რეჟიმს კეთილგანწყობით უყურებდა: კერძოდ, ტოკვილი, გამბეტა, ლეონ ბლუმი, ისევე, როგორც ბრწყინვალე იურისტები – გერმანიაში ჰუგო პრაისი და საფრანგეთში დეკანი ჟორჟ ვედელი. მან მარცხი განიცადა ყველგან, სადაც მის დანერგვას ცდილობდნენ, ხშირად დიქტატურად გარდაიქმნებოდა. ვაშინგტონში მას საერთოდ სუსტ მთავრობამდე მივყავართ, რომელიც თითქმის არაა მიდრეკილი თამამი გადაწყვეტილებებისადმი. მისი მთავარი ნაკლი არა სახელმწიფოს მეთაურის საყოველთაო კენჭისყრით არჩევა და მისი მთავრობის მეთაურთან შერწყმა, არამედ აღმასრულებელ და საკანონმდებლო ხელისუფლებებს შორის ზენოლის საშუალებების არარსებობაა.

1920 წელს ვაიმარსა და ჰელსინკიში ამომრჩევლებმა ეს აანა-ზღაურეს იმით, რასაც დღეს ნახევრად საპრეზიდენტო რეჟიმს ვუწოდებთ, – ყოფილი იმპერიული გერმანიისა და ყოფილი ცარისტული ფინეთის დემოკრატიზაციით. საყოველთაო კენჭისყრით ორი ქვეყნის რესპუბლიკის პრეზიდენტებს მიანიჭეს ლეგიტიმაცია, რაც ეკვივალენტურია სუვერენის მემკვიდრეობითი ლეგიტიმაციისა, რომელსაც მისი წინამორბედი ფლობდნენ, რითაც იმედოვნებდნენ, გაამყარებდნენ და გააძლიერებდნენ მრავალრიცხოვანი პარტიებით დასუსტებულ აღმასრულებელ ხელისუფლებას, რომელსაც პროპორციულად ფლობდნენ. მაგრამ არც ერთი ქვეყნისათვის არ დამდგარა სამთავრობო პასუხისმგებლობის მოხსნის საკითხი, რომელიც ბისმარკისეული რაიხსტაგით დაიწყო და დანერგილადვე დარჩა, რუსული იმპერიალიზმის მიუხედავად, საუკუნეებით შვედეთთან დაკავშირებულ დიდი საჰერცოგოს სეიმში, სადაც პარლამენტი ისეთი ძველი იყო, როგორც ლონდონში. ჰელსინკიში ნახევრად საპრეზიდენტო რეჟიმმა შეძლო საბჭოთა ზეწოლისათვის გაეძლო, ვერ შეძლო მთავრობა უფრო სტაბილური და ერთგვაროვანი გაეხადა, ვიდრე რომში 1949 წლიდან 1996 წლების პერიოდში.

ამ კუთხით არც ბერლინში იყო საქმე კარგად, ამიტომაც ვაიმარის რესპუბლიკა მყიფე იყო რესპუბლიკელების არყოფნის გამო, შესაბამისად, საყოველთაო კენჭისყრით არჩეული პრეზიდენტი ჰიტლერს ძალაუფლებისაკენ გზას უხსნიდა, როდესაც 1918 წელს სამხედრო მარცხის შედეგად და 1923 წელს მონეტარული კრაზით გამოწვეულმა, ოცდაათიანი წლების კრიზისმა ქვეყანა შეძრა. ყველა მემარცხენე და მემარჯვენეების ნაწილი შიშობდა, რომ საფრანგეთსაც იგივე ბედი ეწეოდა, როდესაც 1962 წელს დე გოლმა 1933 წლის გერმანიის მსგავსი რეჟიმი დაამყარა. იგი უმალ რისკავდა ისლანდიაში, ავსტრიაში, ირლანდიასა და პორტუგალიაში, კლასიკურთან ძალიან ახლოს მყოფ საპარლამენტო სისტემაში აღმოჩენილიყო, მათი საყოველთაო კენჭისყრით არჩეული მთავრობის მეთაურები ცოტათი უფრო მეტ უფლებამოსილებას ფლობდნენ,

ვიდრე რესპუბლიკელი სახელმწიფო მეთაურები, მხოლოდ 1962 წელს დამყარებული ფრანგული სისტემა, რომელიც ძირითადად განსხვავდებოდა კლასიკური პარლამენტარიზმისაგან, იმსახურებდა ნახევრად საპრეზიდენტო რეჟიმის სახელწოდებას, რომელსაც იუბერ ბევ-მერის მიაწერენ. თუმცა, როგორც *Le Monde*-შია აღწერილი, ეს მხოლოდ შერეული სისტემიდან გადახვევაა, რომელიც გვთავაზობდა, რომ მოქალაქეები ირჩევდნენ მთავრობის მეთაურს და არა სახელმწიფოს მეთაურს. როგორც კი გენერალი ელისეს სასახლეში შევიდა, მას მსგავსი სახის რეფორმის გატარების ერთადერთი შესაძლებლობა ჰქონდა. მაგრამ ეს მასთან უნდა ყოფილიყო შეთანხმებული. 1958 წლიდან 1962 წლამდე იგი ისე მართავდა საფრანგეთს, თითქოს საყოველთაო კენჭისყრით მოვიდა და არა დეპუტატების, სენატორებისა და მუნიციპალური ნობილიტეტის მიერ ყოფილიყოს არჩეული, ძირითადად მცირე სასოფლო თემებისაგან. ის გაქრა, ეს სისტემა ოდინდელ პარლამენტარიზმთან დაბრუნების შესაძლებლობას მისცემდა. მხოლოდ საყოველთაო კენჭისყრით არჩეულ სახელმწიფოს მეთაურებს შეეძლოთ „დე გოლის ინსტიტუციონალიზაცია“. ისე მოხდა, რომ: ელისეში მისმა ყველა მემკვიდრემ, მათ შორის, მასთან უკიდურესად დაპირისპირებულმა ფრანსუა მიტერანმა, რომელიც დღემდე ხალხის მიერ არჩეულ მოქმედ ხუთ პრეზიდენტს შორის ყველაზე დიდი დე გოლისტი იყო, მის მაგალითს მიბაძა. რეჟიმის დამფუძნებლის მიერ ასეთი ფორმით დამყარებულმა პრეზიდენტის სახემ პარტიები აიძულა კანდიდატებად ყველაზე წარმოსადეგი კანდიდატები წამოეყენებინათ. გამარჯვებული კანდიდატი, იმავდროულად, პარტიის ლიდერი და სახელმწიფოს მეთაური ხდებოდა. დეპუტატთა არჩევა, მის მსგავსად, წარმოებს ერთპიროვნული კენჭისყრით ორ ტურად, იგი უმრავლესობის უდავო ლიდერია, რომელიც ელისეში შეჰყავდათ. როდესაც მას პარლამენტში თავისივე მსგავსი პოლიტიკური ორიენტაცია აქვს, იგი ეროვნულ პოლიტიკას გრძელვადიან პერსპექტივაში წარმართავს, განსაზღვრავს ძირითად კურსს, ირჩევს მთავრობის მეთაურს.

რს, წარუდგენს თავის რამდენიმე თანამშრომელს, მისი დათხოვნის უფლება აქვს. მაგრამ პრემიერ-მინისტრი უზრუნველყოფს ადმინისტრაციის ხელმძღვანელობასა და პროექტების განხორციელებას. მას გაცილებით მეტი ქმედითი ძალაუფლება აქვს, ვიდრე 1958 წლამდე ფრანგულ ან 1993 წლამდე იტალიურ პარლამენტარიზმს. როდესაც უმრავლესობა პრეზიდენტის წინააღმდეგია (1986-1988 და 1993-1995 წლები), პრემიერ-მინისტრი წარმართავს საშინაო პოლიტიკასა და ნაწილობრივ საგარეო პოლიტიკას. რეალური უმრავლესობის არარსებობისას, ისინი დაუბრუნდებოდნენ შედარებით უძლურებასა და გარკვეულწილად სისუსტეს, როგორც ეს დავინახეთ 1959-1962 წლებში გენერლის ყოფნის მიუხედავად.

4. ნახევრად საპრეზიდენტო რეჟიმი

1956 წელს მეოთხე ფრანგული რესპუბლიკა იძირებოდა უკიდურეს უსუსურობაში, რომელიც 1875 წელს დამყარდა და რომელშიც 1930 წლიდან ჩაეფლო. „Le Monde“-ის ორ სტატიაში მე პირველად აღვწერე „ნამდვილი საპარლამენტო სისტემა“, რომელიც 1945 წლიდან ორმა ბრინატულმა პარტიამ დაამყარა, დაუმატა მაჟორიტარულ ერთ ტურში ხმის მიცემის მკაცრი დისციპლინა, რომელიც ალადგენდა მათ დუოპოლიას ყოველი შემანუხებელი კრიზისის შემდეგ. ამ შეერთების შედეგად, მათი დეპუტატების არჩევით, მოქალაქეები ფაქტობრივად ირჩევენ პრემიერ-მინისტრს, გამარჯვებული უმრავლესობის ლიდერს, რომლისადმი მორჩილება და სტაბილურობა გარანტირებულია. თუ მას უნდობლობის გამოცხადებით გაათავისუფლებენ, ის დაითხოვს პალატას და ამავდროულად, დაკარგავს ძალაუფლებას. მემკვიდრეობითი მონარქის სიმბოლურ ფუნქციებამდე დაყვანამ ლონდონის პარლამენტი იძულებული გახადა, ქედი მოეხარა არჩეული მონარქის – მთავრობის მეთაურის – წინაშე.

ასეთი მექანიზმის საფრანგეთში სრულად გადასატანად საკმარისი იქნებოდა მხოლოდ საკონსტიტუციო რეფორმა, რომელიც

ამომრჩეველებს დაავალდებულებდა, ცალ-ცალკე ბიულეტენებით მიეცათ ხმა დეპუტატებისა და პრემიერ-მინისტრისათვის, რომ ეს ორი ბიულეტენი განუყოფელია ლეგისლატურაში და ამავედროულად, უბრუნდება მოქალაქეებს, შეუთანხმებლობის შეთხვევაში, უნდობლობის გამოხატვით, მთავრობის მეთაურის გადადგომით ან ეროვნული კრების დაშლით. მსგავსი პირდაპირი კერნჯისყრა ქმედუნარიანი და პოპულარული პრემიერ-მინისტრის არჩევის საშუალებას მოგვცემდა. მაგრამ ეს ვერ იქნებოდა ეფექტიანი და სტაბილური უმრავლესობის გარანტი, თუმცა პარლამენტარებს მისი ნდობის მოპოვებისაკენ უბიძგებდა. ამიტომ 1956 წელს შემოთავაზებული მოდელი მეორე ვარიანტსაც მოიცავდა: უმრავლესობის კენჭისყრა ორ ტურად, ერთნაირი როგორც დეპუტატებისათვის, ისე მთავრობის მეთაურისთვის. ქვეყანაში, სადაც დიდი ხანია მრავალპარტიულობა დამყარდა, მოქალაქეებს საშუალება ეძლეოდათ პირველ ტურში გამოეხატათ თავიანთი იდეოლოგიური უპირატესობები და მეორე ტურში დაენიშნათ უმრავლესობა, აერჩიათ ორიდან ერთი ოპოზიციური პარტია ან კავშირი.

პოლიტიკური რეჟიმის ეს მოდელი ორმოცი წლის მანძილზე სახელწოდების გარეშე იყო, ვიდრე 1958 წელს გენერალ დე გოლის ხელსუფლებაში დაბრუნებამ იძულებული არ გახადა პირვანდელი პროექტი ნახევრად საპრეზიდენტო რეჟიმისკენ გადაეხარათ. 1996 წელს ეს დამკვიდრდა ისრაელში, სადაც 1994 წლის საკონსტიტუციო რეფორმით შემოღებულ იქნა წესები, რომლითაც ორი წლის შემდეგ მათი გამოყენება გაუქმდა. 29 მაისის არჩევნებზე ამომრჩეველებმა ცალ-ცალკე ბიულეტენებზე მონიშნეს პრემიერ-მინისტრი და დეპუტატები, რომლებიც მათ წინაშე ერთად წარსდგებიან უნდობლობის ან დათხოვნის შემთხვევაში. იმისათვის რომ ეს სისტემა, რომელსაც დიდი ხნის არსებობას ვუსურვებთ, არ შეგვეშალოს ნახევრად საპრეზიდენტო რეჟიმში, რომელსაც ოცდაათობეტი წელი შეუსრულდა, გთავაზობთ მას „ნახევრად საპარლამენტო რეჟიმი“ ვუწოდოთ. სახელწოდებებს შორის სხვაობა ჰგავს ნახევრად სახსვ და ნახევრად

ცარიელ ჭიქებს. სინამდვილეში, უმრავლესობის არსებობას თუ არა-
რსებობას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს, რამეთუ ეს ორი სისტემა
საპარლამენტო რეჟიმის სახესხვაობებია, ვინაიდან მოქმედება და
ხანგრძლივობა დამოკიდებულია პარლამენტზე. თუმცა საპრეზი-
დენტო რეჟიმს ვუახლოვდებით, რამდენადაც მთავრობის მეთაური
ისევე აირჩევა, როგორც სახელმწიფოს მეთაური. როგორც ჩანს,
რომიც ნახევრად საპარლამენტო რეჟიმის გზაზე პოლიტიკური
პარტიების განვითარებისა და მოქალაქეების წინდახედულობის
წყალობით. დიდ ბრიტანეთში, გერმანიაში, ისრაელსა და სხვა ქვე-
ყნებში, საკონსტიტუციო თუ საარჩევნო რეფორმები პოლიტიკური
კლასისა თუ დაწინაურებული პარტიების მიერ მიიღება. იტალია-
ში სამიდან ორი პარტია ჩანაცვლდა მოსამართლეთა რევოლუცი-
ით, ხოლო PCI გარდაიქმნა PDS-ად ოკეტოს სიჯიუტის წყალობით,
რათა ბოლომდე მიეყვანა ენრიკო ბერლინგერის მიერ წამოწყებული
ევოლუცია. პროპორციული წარმომადგენლობის დათმობა სახალხო
რეფერენდუმით იყო თავსმოხვეული. სიღვივო ბერლუსკონიმ წარმა-
ტებას მემარჯვენე ალიანსში მიაღწია; 1993 წელს მოქალაქეებმა ის
ხელისუფლებაში მოიყვანეს საპარლამენტო არჩევნებით, რომელ-
ზეც დასახელდნენ საბჭოს თავმჯდომარეც და დეპუტატებიც, ისე-
ვე, როგორც დიდ ბრიტანეთსა და ისრაელის ნახევრად საპარლამე-
ნტო რეჟიმში. 1996 წლის 21 აპრილს მოქალაქეებმა იმავე ფორმით
ხმა მისცეს რომანო პროდის, რომელმაც, როგორც მთავრობის მე-
თაურმა, ორი თვის შემდეგ დადო ფიცი.

იტალიას კვლავ აკლია ნახევრად საპარლამენტო რეჟიმის ის
საკვანძო ელემენტი, რომელიც ისრაელში გამოიყენება: პრემიე-
რ-მინისტრსა და მის საკანონმდებლო უმრავლესობას შორის, რაც
მათ აიძულებთ საყოველთაო კენჭისყრამდე შეიკრიბონ, თუ აღარ
არიან თანახმანი მართონ. ერთ წელზე ნაკლებ დროში ბერლუსკო-
ნი აიძულებული იყო გადამდგარიყო მემარჯვენე ფრთის ალიანსის
დისლოკაციის გამო და ჩვენ ტრადიციულ იტალიურ პარლამენტა-
რიზმს დავუბრუნდით. ამ თვალთახედვით, მარქსიზმზე მეოცნებე

კომუნისტური „რეფონდაცია“, 1996 წელს არჩეულ უმრავლესობას ისეთივე დაუცველს ხდის, როგორც 1994 წელს არჩეულ სეპარატიზმზე მეოცნებე „ჩრდილოეთის ლიგას“. რომანო პროდის საკონსტიტუციო რეფორმების გატარების ძალიან მცირე შანსი აქვს, რათა გარანტირებულად მოიყვანოს უმრავლესობა, რომელიც მოქალაქეებს სურთ, რაც გამოიწვევს მათ წინაშე პარლამენტარების დაუყოვნებლივ დაბრუნებას. თუმცა კონსტიტუტია არ კრძალავს საკანონმდებლო რეფორმებს, რომლებიც მას პირდაპირ არ ეწინააღმდეგებან. იტალიას არაფერი შეუშლის ხელს, მიიღოს მარტივი საარჩევნო კანონი, რომელიც ადვილი მისაღები იქნება, რათა ნახევრად საპარლამენტო რეჟიმისაკენ გადადგას ნაბიჯი. საკმარისია პროპორციულობის პროცენტის გაუქმება, 100%-იან ხმათა უმრავლესობას დაემატოს მეორე ტური და დაკონკრეტდეს არჩევითი თანამდებობის პირთა მოვალეობები. არაკონსტიტუციური არ იქნება მათთვის საარჩევნო პატივის დაკისრება, პრემიერ-მინისტრის, რომლის სახელიც ბიულეტენებზე ფიგურირებს, მხოლოდ ალიანსის ლიდერად მიღება და მასთან ერთად ხალხის წინაშე დაბრუნება მთავრობის ზეწოლის ან მისი ლიდერის იძულებითი გადაგომის შემთხვევაში. რამდენადაც მათ არ შეუძლიათ პარლამენტარებისა და რესპუბლიკის პრეზიდენტის პრეროგატივების შეზღუდვა კონსტიტუციით, ასეთ ვალდებულებებს მხოლოდ ზნეობრივი დატვირთვა ექნება. თუმცაღა, მათი არშემჩნევა შეუძლებელია. ყოველივე ამის შემდეგ წესებს, რომლებიც ბრიტანელ პრემიერ-მინისტრს არჩეულ მონარქად აქცევს, სხვა საფუძველი არ გააჩნია.

რესპუბლიკური მონარქიის ორივე სახეობას შეიძლება გარკვეული მომავალი ჰქონოდა. საფრანგეთში ფრანსუა მიტერანის ორგზის შვიდწლიანი ვადით არჩევით ნახევრად საპრეზიდენტო რეჟიმი მყარად დამკვიდრდა, ის მყარად დაუკვაშირდა მემარცხენეებს, რომლებიც მანამდე მისი პრინციპების სასტიკი მოწინააღმდეგეები იყვნენ. მაგრამ ეს შოკისმომგვრელი რჩება სხვა დემოკრატიულ სახელმწიფოებში: ისინი მცდარად აღიქვამენ კულტურულ გამოწე-

კლისს, იაკობინელთა დემოკრატია და ანრი IV-ის სახით სახალხო მონარქიას, მოდერნიზებულს ბონაპარტიზმით. თუმცა 1989 წელს აღმოსავლეთ ევროპაში ნახევრად საპრეზიდენტო რეჟიმისთვის მნიშვნელოვანი ველი წარმოიქმნა, სადაც მას შეეძლო დაეჩქარებინა დიქტატურიდან დემოკრატიაზე გადასვლა, ჯობდა საფრთხე შეექმნა ამერიკული საპრეზიდენტო რეჟიმისთვის, რომელიც ვერასოდეს ახერხებდა ფუნქციონირებას პლურალისტურ და ლიბერალურ ჩარჩოებში შეერთებული შტატების მიღმა. რა თქმა უნდა, ნახევრად საპარლამენტო რეჟიმი უკეთ ერგება დასავლეთ ევროპის ინსტიტუტების მოდერნიზაციას, რომელიც ჯერ კიდევ ინარჩუნებდა პარლამენტარიზმს, დიდი ბრიტანეთის მსგავსად, სადაც პრემიერ-მინისტრი არჩევითი მონარქი გახადა. სამართლებრივი წესებით სისტემის გადატანა, რომელიც ლონდონში პრაქტიკით დამკვიდრდა, ხომ არ არის ის მექანიზმი, რომელსაც ჩვენი კონტინენტის სახელმწიფოები მუდმივად იყენებენ? გაერთიანებული სამეფოს მაგალითი ცხადყოფს, რომ ნახევრად საპარლამენტო რეჟიმმა შეიძლება დაამყაროს რესპუბლიკური მონარქია იმ სახელმწიფოშიც კი, სადაც მემკვიდრეობით მონარქიას სიმბოლური ფუნქციები აქვს. ოლოფ პალმის წინამორბედი ფიქრობდა მსგავს ტრანსფორმაციაზე შვეიცარიაში. ნურც ინვესტიტურის მეთოდს დავივიწყებთ – არაა ერთადერთი ფაქტორი, რომელიც განსაზღვრავს ინვესტირებული ავტორიტეტის გავლენას და რომ მისი კულტურული ფესვები არანაკლებ მნიშვნელოვანია.

ვაშინგტონსა და პარიზში ძალიან ძლიერი პრეზიდენტი, არჩეული საყოველთაო კერნჭისყრით, ნაკლებად ძლიერი – ჰელსინკისა და ლისაბონში, და საერთოდ სუსტი – რეიკიავიკში, ვენასა და დუბლინში. საპარლამენტო ასამბლეაზე არჩეული პრეზიდენტები არიან სუსტები, მეტად თუ ნაკლებად, ეს ქვეყანაზე დამოკიდებული. ესპანეთის მეფეს მადრიდში გაცილებით მეტი ავტორიტეტი აქვს, ვიდრე მათ, მიუხედავად მისი დაბადებისმიერი ლეგიტიმურობისა. სახელმწიფოს მეთაურების შედარებითი ანალიზი შესაძლოა განა-

ხლებას ითხოვდეს. საზოგადოებრივი ინტეგრაციის განვითარების კვალდაკვალ საჭიროა ეროვნული იდენტობის გაძლიერება, ნაკლებად ივინყებენ იმას, რომ მემკვიდრეობითი სუვერენიტეტი იყო მათი პირველი არსებითი ფაქტორი, რომელმაც ფეოდალურ სამყაროდ განავითარა, და რომ საპარლამენტო სუვერენიტეტი იყო მათი მეორე ფაქტორი, შემოსაზღვრული საარჩევნო უფლებებით, ვიდრე სახალხო სუვერენიტეტამდე, დაფუძნებული საყოველთაო არჩევნების უფლებაზე. ქვეყნებმა, რომელთაც სამივე გამოიარეს თავიანთი ისტორიიდან, არც ერთი მათგანი არ უნდა წაშალონ.